

MACZÁK IBOLYA

Keresztély Ágost temetése

A korabeli, regensburgi kiadványok tükrében*

Keresztély Ágost esztergomi érsek – az első magyarországi hercegérsek¹ (1. kép) – a források tanúsága szerint 1724 márciusában részt vett a liege-i (Lüttich) püspök-választáson, majd a visszafelé – Regensburg felé – tartó hajóúton gutaütést kapott Freudenbergnél. Ekkor még felépült a betegségből (noha egy órán keresztül volt eszméletlen). Ezt követően Regensburgban tartózkodott, amikor is másodszor is agyvérzést szenvedett novemberben. Ekkor elvesztette beszédképességét és egész jobboldala lebénult – a Szent Emmeramról nevezett helybéli bencés kolostorban ápolták. Állapota fokozatosan romlott, mígnem augusztus 23-án, nem sokkal hajnali két óra után meghalt. A temetési előkészületek – nyilvánvalóan – azonnal elkezdődtek. Ugyanakkor természetes folyamatát jelentették a korábbi eseményeknek, hiszen a feljegyzések tanúsága szerint már a hónap közepétől rendszeresen imádkoztak és mondtak misét egészségéért, augusztus 22-től ünnepélyes keretek között el is búcsúztak tőle és természetesen a betegek szentségével is megerősítették.

A temetéssel kapcsolatban a korszak szokásaihoz képest bőséges forrásanyagunk maradt, a későbbi szakirodalom sok tekintetben mégis magyarázatra, kiegészítésre szorul. A fenti események kapcsán ugyanis a legtöbb magyar nyelvű kiadványban annyit említenek meg, hogy Keresztély Ágost a birodalmi gyűlésről hazafelé tartva agyvérzés következtében halt meg.² Ez a megállapítás részleteiben még igaznak is tekinthető, de a tények pontos ismerete nagyban magyarázza a temetési források Regensburggal kapcsolatos jellegzetességeit.

Egyértelműen megállapítható ugyanis, hogy a gyász eset és a kapcsolódó események elsősorban a regensburgiak számára voltak fontosak és jelentősek (szemben az események magyarországi visszhangjával). Ez voltaképpen természetes is, hiszen Keresztély Ágost főként a nemzetközi diplomácia területén aratott sikere-

---

* A szerző az MTA–PPKE Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoport tudományos főmunkatársa. A tanulmány az OTKA K 116166 számú pályázatának támogatásával készült.

¹ Vö.: LAKATOS Adél, *Keresztély Ágost = Esztergomi érsekek 1001–2003*, szerk. BEKE Margit, Bp., Szent István Társulat, 2003, 326–331.

² *Uo.*

ket – egyházmegyéjében viszonylag keveset tartózkodott –, s ezért életében is igen sokszor tartózkodott Regensburgban.

Ennek példája az a kiadvány- illetve metszetsorozat, melyet az 1717-es nádorfehérvári csatához (melynek során Savoyai Jenő – időlegesen – kiűzte a törököket) kapcsolódó ünnepek alkalmából készítettek.³ A Keresztély Ágost nevéhez köthető események lényegében egy díszvacsorából (2. kép), egy bálból (3. kép), illetve egy a hadi eseményeket bemutató illusztrációsorozatból (4. kép), illetve annak ünnepélyes bemutatásából (5. kép) álltak. Keresztély Ágost személye tehát már halála előtt is ismert és elismert volt Regensburgban. A hozzá köthető reprezentációs alkalmak már életében is hozzátartoztak a városi események maradványainak, rögzítendőnek tartott alkalmi közé.

Ennek fényében tehát nem meglepő a helybeliek élénk érdeklődése a Keresztély Ágost temetéséhez kapcsolódó események iránt. Joggal merülhet fel a kérdés, hogy mi igazolhatja ezt. Legszenvedelmesebben a vonatkozó korabeli kiadványok nagy száma, amelyek többnyire Regensburghoz kötődnek: vagy ott készültek, jelentek meg és/vagy tartalmi szempontból is a városhoz köthetők, azaz elsősorban a regensburgi eseményeket helyezik középpontba. Olyannyira igaz ez, hogy a temetés egyik magyar szervezőjét teljes nevén gyakorlatilag sohasem említik, csupán Graf(f) von Berényként tartják számon a források. (Ennek részben magyarázata lehet, hogy a különböző kiadványok azonos forrásból származnak, többnyire ugyanazokat az adatokat tartalmazzák.)

Történetesen Berényi Zsigmondról van szó, aki Meszlényi Antal megfogalmazása szerint „okos fejével annyira kivált a többiektől (t. i. az akkori magyarországi püspökök közül), hogy gazdája magával szokta vinni külföldi útjaira. Éppolyan nélkülözhetetlen volt számára, mint ő III. Károlynak.”⁴ Rajta kívül a ceremóniát szervező Götzl Ferenc, Keresztély Ágost másik tanácsosa, illetve a hitszónok, Marquardo Dirrheim jezsuita neve jelenik meg a forrásokban.

³ *Sig-würdigstes Vertrauen auff Gott, Von Gott Glor-reich mit Sig gecrönet Durch [...] unter allzeit sigender Anführung Des Durchleuchtigsten Printzens Francisci Eugenii von Savoyen [...] erfolgte Eroberung der Haupt-Vestung Belgrad : Vorgetragen In der Hoben Thum-Kirchen zu Regenspurg Als Ihro Durchleucht Emienz Christianus Augustus Cardinal von Sachsen [...] Das öffentliche Lob- und Danck-Fest gehalten ; Den 26. Herbst-Monath 1717, Regenspurg, Lang, 1717. Tanulmányomhoz a Piarista Központi Könyvtár példányát használtam. Jelzete: PKK-185-05-03. Köszönöm Baranya Péter és Koltai András segítségét.*

⁴ Vö. MESZLÉNYI Antal, *A magyar hercegprímások arcképsorozata: 1707–1945*, Bp., Szt. István Társulat, 1970, 41. – Berényi Zsigmondról bővebben: KOLLÁNYI Ferenc, *Esztergomi kanonokok 1100–1900*, Esztergom, Esztergomi káptalan, 1900, 336.

A temetéshez kapcsolódó kiadványok elkülönítését nehezíti, hogy közülük két-
tő is *Authentische Relation* címen jelent meg. A rövidebb változat Stadtamhofban –
azaz Regensburg elővárosában (a 18. században gyakran nevezték „Stat am Hoff
bey Regensburg“-ként is) jelent meg 1725-ben, Franz Hanck nyomdájában és
1724. március 17-től 1725. szeptember 25-vel bezárólag rögzíti az eseményeket.⁵
Vagyis tulajdonképpen a Regensburghoz köthető történéseket tudatja, a herceg-
prímás gutaütésétől egészen addig, míg a holttest egy gyászhajón el nem hagyta a
várost.

A regensburgi Lentz-nyomdában az eseményekről megjelent két rövidke kiad-
vány közül az egyik a hercegprímás augusztus 29-i ravatalozásával kapcsolatos
eseményeket rögzíti (legfőképpen a kiterített tetem öltözékére vonatkozó leírást,
illetőleg a jelenlévőket illetően).⁶ A másik Lentz-kiadvány szeptember 23-tól szeptem-
ber 26-ig rögzíti az eseményeket, tehát lényegében a Szent Emmeram kolos-
tortól a vízre bocsátásig követi az eseményeket – természetesen a menet leírásá-
val.⁷

Az *Authentische Relation* című kiadvány ugyancsak 1725-ben jelent meg, Po-
zsonyban, a Royer-nyomdában.⁸ Ez a legterjedelmesebb – ezáltal legrésztetesebb
– kiadvány. Ez nem meglepő, hiszen november 16-ig tárgyalja az eseményeket,
amikor Keresztély Ágost pozsonyi temetése zajlott. Ily módon tehát csak ez a for-
rás rögzíti a Magyar Királyság területén zajló eseményeket, így például, hogy a hajó
október 1-jén, Újfalunál ért magyar területre, majd a győri székesegyházban Med-
nyánszky püspök vezetésével adták meg az elhunyt hercegérseknek a végtisztes-
séget. Természetesen szó esik arról is, hogy a prímás földi maradványait Pozsony-
ban helyezték végső nyugalomra. A forrás egyértelműen és kizárólag a győri szé-
kesegyház Szent Annáról nevezett kápolnáját jelöli meg átmeneti nyughelyként.

---

⁵ *Authentische Relation über den Statum morbi, Das Höchst-seelige Ableben und Funeral-Ceremonien, Weyland Seiner Eminenz [...] Herr Christiani Augusti, Der H. Röm. Kirchen Priester-Cardinalis und Erzbischofs zu Gran [...]*, Stadt am Hoff, Hanck, 1725.

⁶ *Beschreibung Der Beysetzung Sr. Eminenz und Durchl. In der St. Michaelis Capelln auf dem Saal In Dero bisfherigen Residentz Bey S. Emeran, Den 29. August. Anno 1725*, Regenspurg, Lentz, 1725.

⁷ *Ordnung, Wie solche Bey Abführung der Leich Des Hochwürdigst und Durchläuchtigsten Fürsten und Herrn, Herr Christian August, Der Heil. Römischen Kirchen Priester Cardinal, Nationis Germanicae Protector, Ertz-Bischoffen zu Gran und des Heil. Römischen Reichs Fürst [...] Welcher Den 23. Augusti Anno 1725. frühe zwischen 2. und 3. Uhr im 59. Jahr seines Alters sanfft und seelig in dem Herrn entschlaffen, gehalten worden*, Regenspurg, Lentz, 1725.

⁸ *Authentische Relation über den statum morbi des Christiani Augusti [...] röm. Kirchen Priester-Cardinalis*, Pressburg, Royer, 1725. Tanulmányom megírásához a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központ Kézirattár és Régi Könyvek Gyűjteménye példányát használtam. Jelzete: 525.642/koll. 1.

A temetési menet leírása természetesen az újságba is bekerült, ismeretes, hogy például a menetleírást a lipcsei *Die europäische Fama* 292-es számú, 1726-os kötetében is szerepel,⁹ amint abban az almanach-szerű kiadványban is, amely a 18. században elhunyt szász hercegek életrajzát tartalmazza, s 1728-ban jelent meg.¹⁰

Természetesen a temetéshez kapcsolódóan szentbeszédek is napvilágot láttak. Közülük az egyik (1726-ban Stadtamhofban, a Hanck-nyomdában megjelent) szintén regensburgi és a fentiekhez kapcsolódóan rögzíti az elhunyt főpaphoz kapcsolható ottani események egy részét.¹¹ Szerzője Marquard Dirrhein jezsuita, korának ismert szónoka volt. Érdemes megemlíteni, hogy a beszédben – a többi regensburgi nyomtatványtól eltérően – a hitszónok kiemeli azt, hogy az elhunyt a legnagyobb magyarországi papi méltóságot viselte.¹² A beszéd locusa stílusosan „A király szíve vízfolyás az Úr kezében, ahová akarja, oda irányítja.”

A szövegeket tartalmazó, kapcsolódó kiadványok tehát terjedelmüket tekintve ugyan változatosak, mindez tartalmukról – a prédikációt leszámítva – nem feltétlenül mondható el. Vélhetően azonos forrásból származtak – illetve vélelmezhető, hogy az almanachban szereplő szöveg forrása az „újsághír” volt.

A temetéshez kapcsolódó kiadványok közül ismeretes két regensburgi metszet is. Természetszerűen mindkét dokumentum a városban történt eseményekről ad képet: egyik a ravatalról, másik a temetési menetről készült. Nem azonos metsző készítette őket: a ravatalról Andreas Geyer, a temetési menetről Adam Pühler készített illusztrációt. Ezek még a fentieknél is szembetűnőbb példáját adják a város-reprezentációnak.

A regensburgi metszetek esetében ugyanis némi hangsúlyeltolódás figyelhető meg az esemény jelentőségét illetően. A temetési menetről készült ábrázolás (6. kép) ugyan az ilyen típusú rajzok sémájához igazodva szintén téglalap alakú és egyetlen kigyózó vonal mentén, számozva mutatta meg a résztvevőket.¹³ A számok magyarázata azonban nem a kép alsó részén kapott helyet, hanem a különböző kiadványtípusokban. (A bibliográfiák, illetve katalógusok nyomán nem lehet egyértelműen egy konkrét kiadványhoz kötni a metszeteket.)

A temetés időrendjének tekintetében korábbi eseményt ábrázolja Andreas Geyer metszete (7. kép). Keresztély Ágost holttestét halála után pár nappal (a tetem

⁹ *Die europäische Fama*, 1726, 315–316.

¹⁰ Michael RANFT, *Necrologium Domus Saxonicae Coaevum*, Leipzig, Martini, 1728, 175–184.

¹¹ Marquard DIRRHEIM, *Lob- und Leich-Predig. Seiner Eminenz und Durchlaucht Christiani Augusti, Priester-Cardinalis und Ertz-Bischoffens zu Grau*, Stadt am Hoff, 1726.

¹² *Uo.*, [11].

¹³ Vö. SZABÓ Péter, *A végtiszűesség: A főúri gyászszertartás mint látvány*, Bp., Magvető, 1989 (Mikrotörténelem), 22–31.

felöltöztetését és bebalzsamozását követően), azaz 1725. augusztus 27-én, 28-án és 29-én a Szent Emmeram kolostorhoz tartozó Szent Mihály Kápolnában ravatalozták fel. (Amint a temetési beszédből kiderül, itt mondta első regensburgi miséjét is, Szent Mihályról szólva a szentbeszédben.) Érdekes módon maga a tetem alig látszik, jóllehet a metszet alsó részén az ő öltözékének részletes leírása olvasható. A ravatalon elsősorban bíborosként jelenítették meg, míg a koporsóban érseki lilában.¹⁴

Ha emlékezetünkbe idézzük a négy Esterházy temetési menetéhez kapcsolódó – Hans Rudolf Miller rajza nyomán készítettet –, Mauritz Lang-metszetet, s összehasonlítjuk a regensburgival, mindjárt szembetűnik, hogy míg az előbbi voltaképpen két fő (bár nem egyformán látványos) részből áll: a menetről készült – számozott – grafikus részből és a hozzá kapcsolódó magyarázó szövegből, utóbbi metszeten helyet kapott a város nappali és éjszakai látképe is. Tartalmi tekintetben nyilvánvalóan azért volt fontos a város ilyenét ábrázolása, mert a menet konkrét célja az volt, hogy a holttestet a Szent Emmeram kolostorból a Dunához vigyék, ahol egy gyászhajó vitte tovább. (Érdekességgént megemlítendő, hogy a kolostor névadójának – Szent Emmeramnak – legismertebb legendája is a városhoz és a vízhez kapcsolódik: az ő holtteste éppenséggel Regensburgig úszott árral szemben a Dunán.)

A menet – illetve a menetet ábrázoló metszet – további érdekessége, hogy a ceremóniát szervező Götzl Ferenc nem kiemelt helyen, hanem inkább a sor vége felé helyezkedett el – szemben az Esterházyakhoz kapcsolódó metszeten, ahol is a menet élén Esterházy Dániel táncoltatta a lovát a nagyszombati templom előtt. (Ez a megállapítás tényszerűen igaz, de például Granasztói György külön hangsúlyozza is.¹⁵)

A Keresztély Ágost temetéséhez kapcsolódó események leírásai és ábrázolásai tehát számos formában, de lényegében azonos tartalommal láttak napvilágot. A különböző kiadványok pedig legalább annyira tekinthetők Regensburg reprezentációs eszközeinek, mint a temetéshez kapcsolódó események lenyomatainak.

---

¹⁴ Vö. BEKE Margit, *Az esztergomi érsekek temetkezései Pozsonyban a XVIII. században = A magyar művelődés és kereszténység*, szerk. JANKOVICS József, MONOK István, NYERGES Judit, Bp., Szeged, Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság, Scriptorum, 1998, 900–906.

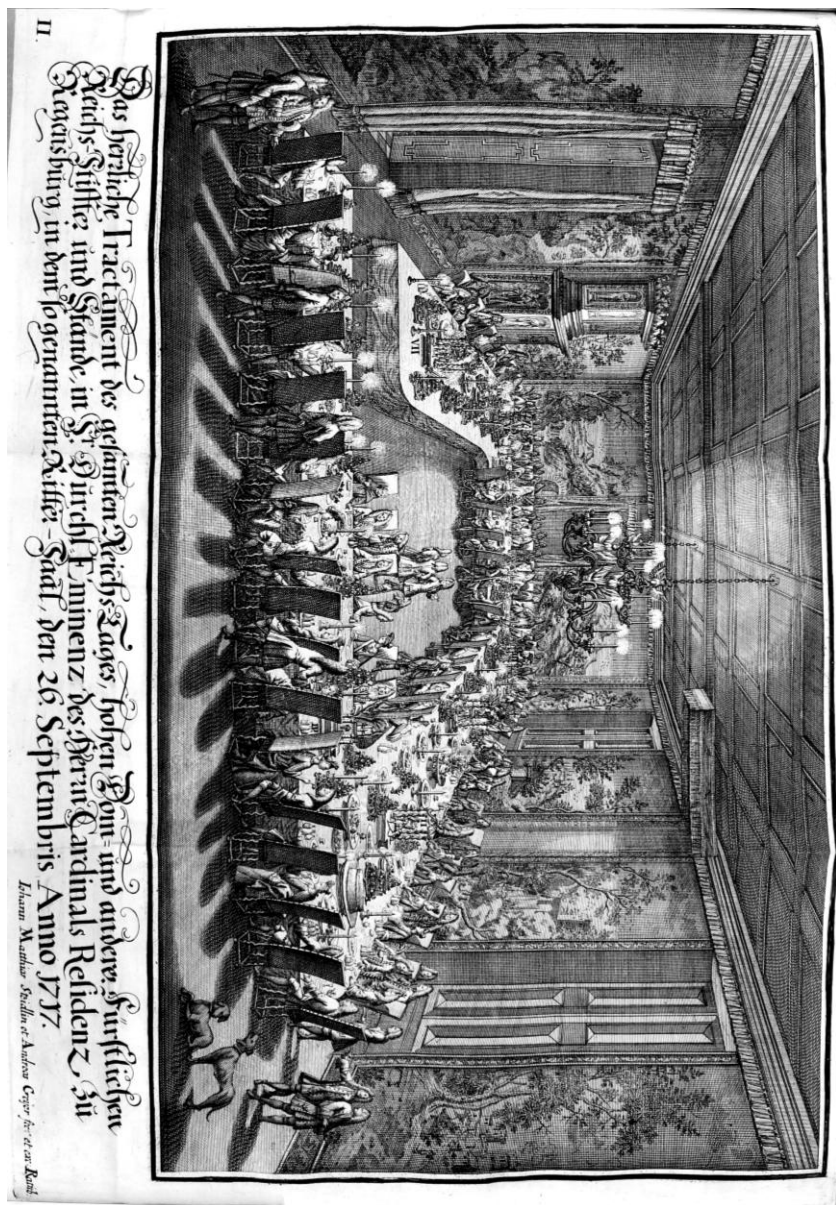
¹⁵ GRANASZTÓI György, *A barokk győzelme Nagyszombatban: Tér és társadalom, 1579–1711*, Bp., Akadémiai, 2004, 91.

Die Begräbnisfeier von Christian August von Sachsen-Weitz – Im Spiegel der zeitgenössischen Regensburger Ausgaben

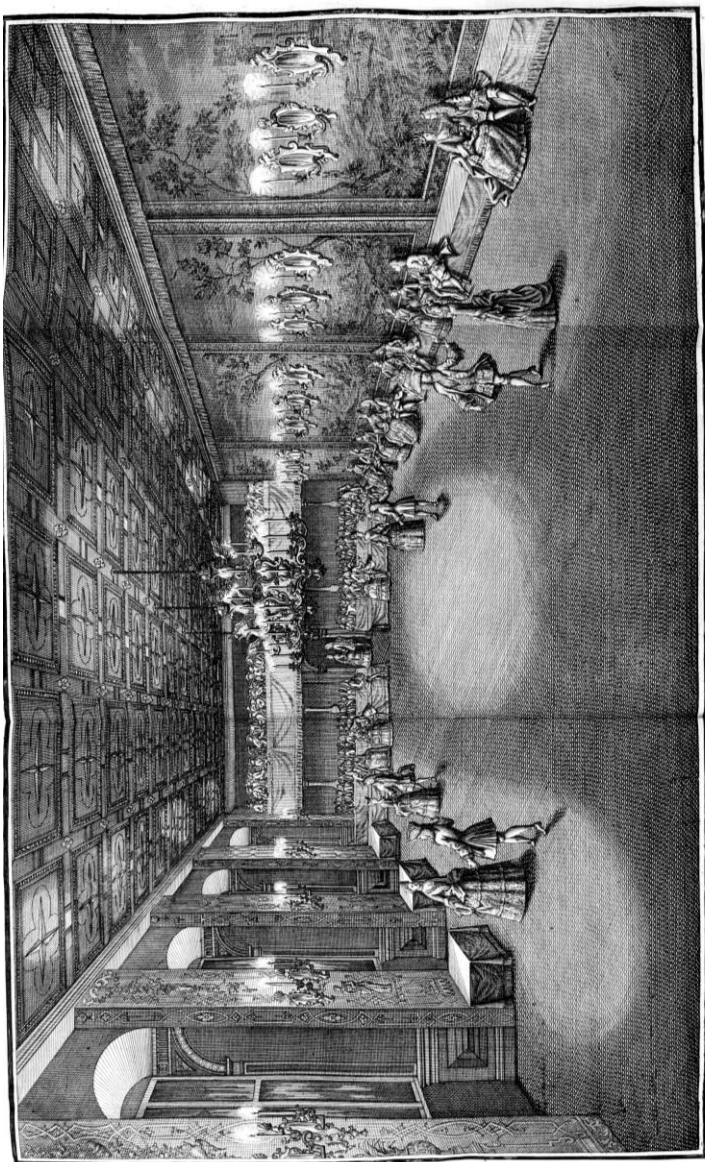
In meiner Studie stelle ich die gedruckten Quellen über die Begräbnisfeier von Christian August, dem Erzbischof von Gran, dem ersten Fürsterzbischof von Ungarn vor. Ich biete vor allem die Ausgaben dar, die die einzelnen Stationen der Zeremonie festhalten. Ich betone, dass diese Ausgaben sowohl die Stadt Regensburg als auch das Begräbnis des Erzbischofs repräsentierten.

1. kép. Keresztély Ágost

2. kép

Salzweiche den 26. Sept. 1717. in S. Durchst. Eminenz des Herrn Cardinals Reli-
denz die Regensburg, in dem so genannten Frauen-Saal, gehalten worden.

John. Michael Pöhlke et Andreas Cyper fecerunt. Rom.

Ab der Sal Zimmer war mit Reliquien-tuch belegt.

3. Kupp

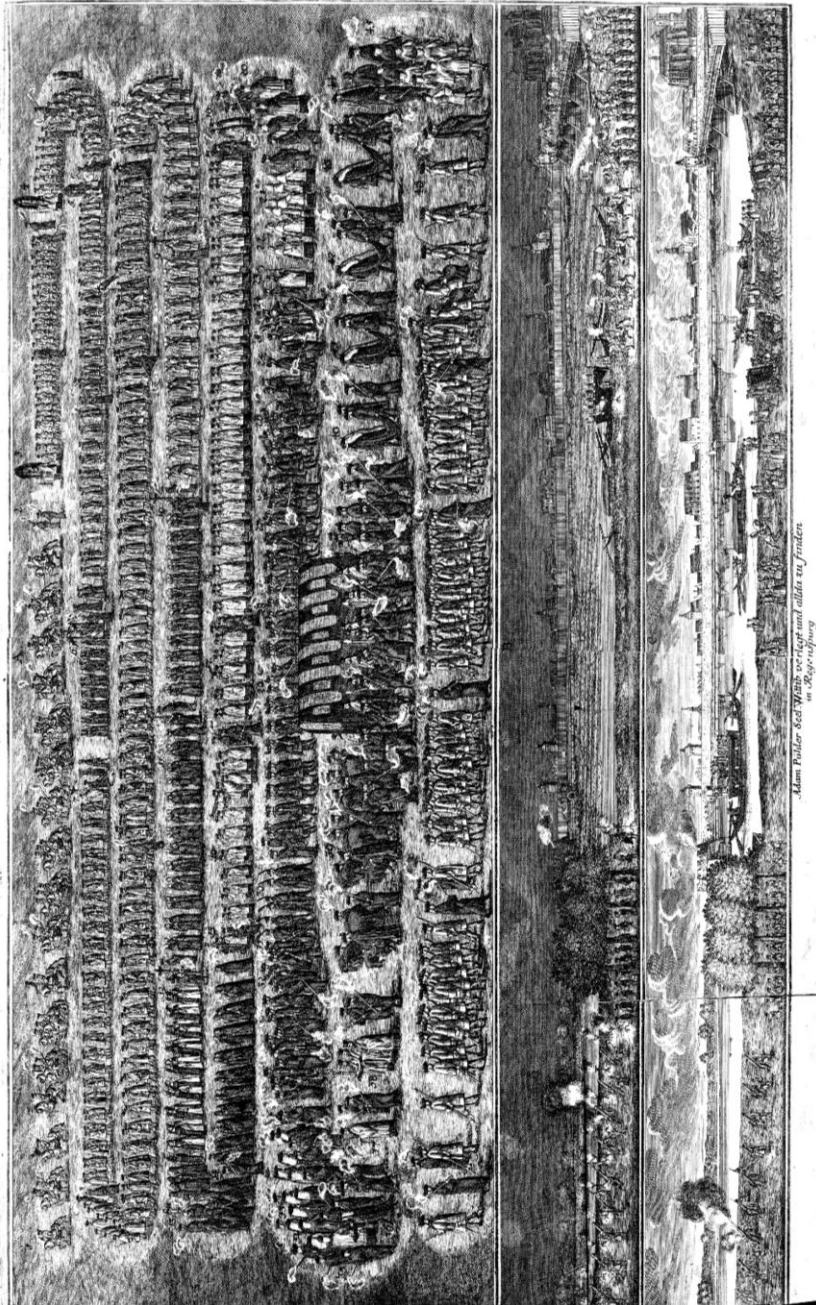

4. kép

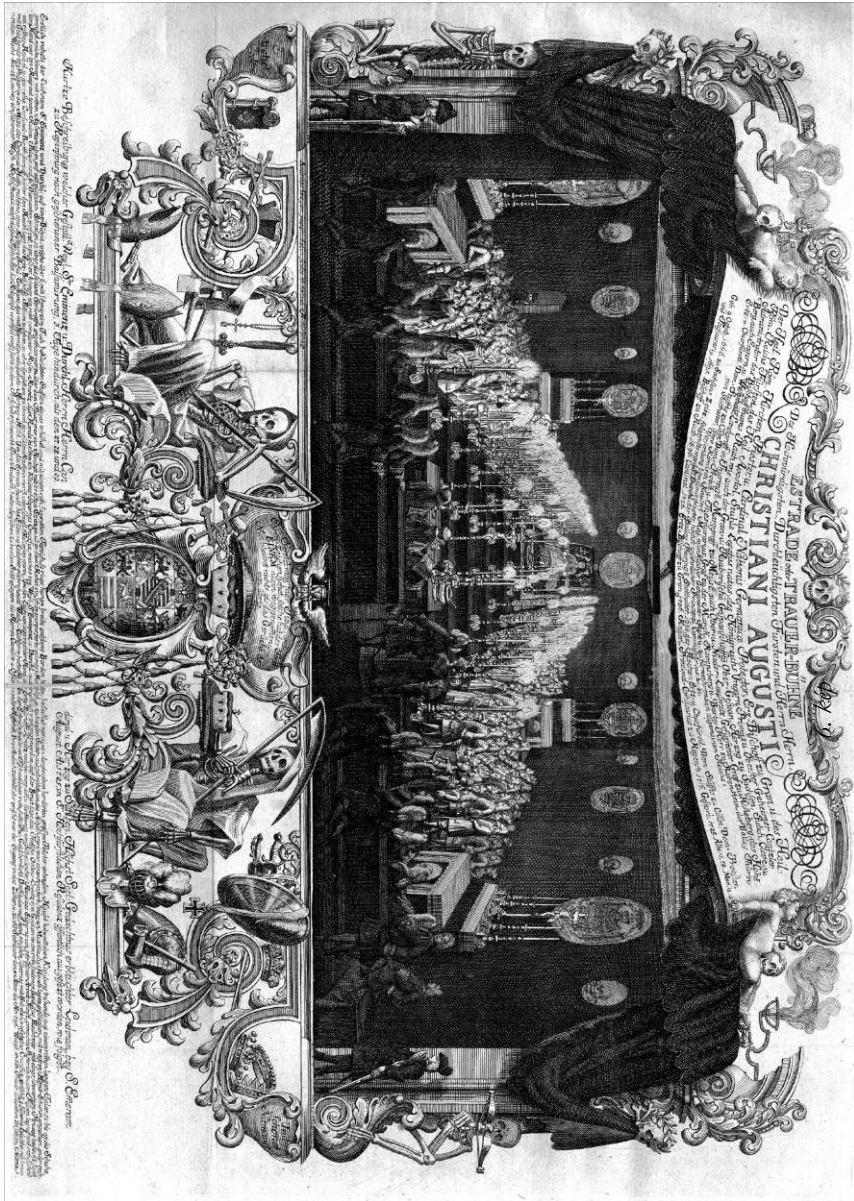

5. kép

Mann Pöster des Wäbes- und Webens auf Jendere
im Pagarahyere

6. kép

7. kép

